

Jaroslav P a n á č e k (Česká Lípa)

VÝVOJ MÍSTNÍHO JMÉNA ČESKÁ LÍPA

THE DEVELOPMENT OF THE PLACE NAME ČESKÁ LÍPA

Much attention has not been given to the name of the city Česká Lípa. As the first reliable source, the predicate “*Chenco de Lipa*” from 1277 must be considered. From the beginnings, the name Lipa in various transcriptions is used practically in all Latin sources for the castle and then the town. New townspeople probably adapt the old name of the village to Czech due to the population of locators and settlers from Zittau. So that the original Czech “*Lipa*” changed to “*Leipa*” over the German vernacular form of the name.

The name of the city with attribute “Česká” first appeared in 1568 on the map of Meissen and Bartolomeo’s Sculteta Lusatia called “*Bem. Leipe*”. Up to the 20th century, the name “*Böhmisch Leipa*” or just “*Leipa*” was used. Despite numerous efforts to change the name, none of the proposals of the City Council (1883 Leipa, 1910 Deutsch Leipa, 1938–1939 Leipa an der Polzen) were approved. So “*Böhmisch Leipa*” became permanently Česká Lípa after the end of the Second World War.

Keywords

place name, Česká Lípa, Böhmisch Leipa, Czechs – Germans

Ve srovnání s existencí města, které by mohlo oslavit 700 let svého trvání,¹⁾ je užívání dnešního místního jména poměrně mladé. Vlivem vývoje osídlení pohraničních oblastí českých zemí a převahy německého obyvatelstva ve městě existoval vždy rozpor mezi užíváním jména pro toto město v pohledu z českého vnitrozemí a v pohledu německy mluvící většiny jeho obyvatel. Tomuto antagonismu a s ním souvisejícím problémům dosud nebyla věnována náležitá pozornost.

Jako první si jména města povšiml českolipský gymnaziální profesor, pozdější známý komeniolog, František Jan Zoubek ve svých nejstarších česky psaných dějinách města.²⁾ K německé podobě jména, aniž by popsal jeho vývoj, se v nacionalisticky pojatém článku později vyjádřil redaktor *Mitteilungen* historik Amand Paudler.³⁾ Ani během dalšího půlstoletí, přes snahu německých obyvatel o odstranění všeho českého ve jménu města, se vývojem jména nikdo nezabýval. Výjimkou byla nepublikovaná ročníková práce Oskara Mayera na pražské německé univerzitě, kterou recenzoval a

¹⁾ J. Panáček, Založení České Lípy a městské právo, *Bezděz* 11, 2002, s. 5–30.

²⁾ F. J. Zoubek, Lipé (Česká Lípa), *Památky archeologické a místopisné* XI., díl VI., sešit 1, s. 1–11; sešit 2, s. 41–52 (o jméně města na s. 1), 1878–1881.

³⁾ A. Paudler, *Zur Ortsnamenschreibung, Mittheilungen des Nordböhmischen Excursions-Clubs* (dále MNEC) 13, 1890, s. 300–302.

doplnil dalšími prameny profesor německé filologie dr. Erich Gierach.⁴⁾ Teprve po válce sebral prameny ke jménu města a pokusil se o vysvětlení jeho významu v rámci svého velkého díla Antonín Profous.⁵⁾ Z jeho hesla poté vycházely všechny pozdější práce, zabývající se tímto jménem.⁶⁾ V pozdější době však na Profousův výzkum nikdo nenavázal.

Vývoj jména ve středověku

Nejstarším dokladem jména spojovaného s Českou Lípou je v roce 1263 místo původu osoby označené „*Arnoldus dictus de Lipa, cives in Cwawar*“.⁷⁾ Tento pramen býval často bezdůvodně spojován s Českou Lípou, ač neuvádí nic jiného než jakéhosi Arnolda řečeného z Lípy, měšťana v Kravařích. Nejen, že není dokladem existence města České Lípy, ale nemáme jistotu ani v tom, o kterou Lípu se jedná.

Za první spolehlivý pramen musíme proto považovat predikát, který v roce 1277 připojil ke svému jménu „*Chenco de Lipa*“, uvedený jako ručitel smíru uzavřeného mezi Přemyslem Otakarem II. a Rudolfem Habsburským.⁸⁾ O jeho otci Chvalovi ze Žitavy, doloženém v letech 1253–1262, se sice tvrdilo, že seděl u Lipého (*gesessen by der Lypen*),⁹⁾ jedná se však o kronikářský záznam Jana z Gubenu až ze 3. čtvrtiny 14. století.

Čeňkův syn, známý „první muž království“ Jindřich z Lipé,¹⁰⁾ se poprvé objevuje v roce 1296 jako „*Henricus de Lipa*“.¹¹⁾ Pravděpodobně on založil na místě staršího osídlení u hradu v letech 1310–1319 město dnes nazývané Česká Lípa.¹²⁾ Poprvé se o

⁴⁾ O. Mayer, Die Ortsnamen der Gerichtsbezirke Böhmisch Leipa u. Haida, Prag 1934 (rukopis v majetku autora). Erich Gierach (1881–1943), v letech 1921–1936 filolog a germanista na pražské německé univerzitě, nesoucí v sudetoněmecké literatuře epiteton „arciotec sudetoněmectví“, neblaze proslul svým spiskem „Katechismus pro sudetské Němce“ – viz např. E. Hahnová – H. H. Hahn, Sudetoněmecká vzpomínání a zapomínání, Praha 2002, s. 77–78.

⁵⁾ A. Profous, Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny II, Praha 1949, s. 617–618.

⁶⁾ V. Šmilauer, Místní jména v okrese Česká Lípa, Zpravodaj Místopisné komise ČSAV 10, 1969, s. 30 a 35; M. Vojtíšková – J. Panáček st., Česká Lípa, Česká Lípa 1976, s. 203–204; I. Lutterer – M. Majtán – R. Šrámek, Zeměpisná jména Československa, Praha 1982, s. 75.

⁷⁾ Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae (dále CDB) V-1, ed. J. Šebánek – S. Dušková, Praha 1974, s. 591, č. 397.

⁸⁾ CDB V-2, ed. J. Šebánek – S. Dušková, Praha 1981, s. 561, č. 846.

⁹⁾ Scriptorum rerum Lusaticarum I, ed. J. L. Haupt, Görlitz 1839, s. 6.

¹⁰⁾ M. Sovadina, Jindřich z Lipé, I. První muž království, Časopis Matice moravské 120, 2001, s. 5–36.

¹¹⁾ J. Loserth, Das Sankt Pauler Formular. Briefe und Urkunden aus der Zeit König Wenzel II., Prag 1896, s. 52, č. 38.

¹²⁾ J. Panáček, o. c. v pozn. 1.

něm jako o městě mluví již za dalšího majitele Hynka Berky z Dubé při založení Bělé pod Bezdězem v roce 1337, respektive při přenesení práv města Bezdězu na místo Bělé, jehož jedním z lokátorů byl „*Cristanus, civis noster de Lipa*“, tedy Křišťan, náš měšťan z Lípy.¹³⁾

Od počátků hradu a pak i města až do 15. století je prakticky užíván ve všech latinských pramenech (a těch je většina¹⁴⁾) ženský rod latinizovaného jména Lipa v různých transkripcích: „*Lipa, Lypa, Lippa, Lyppa*“, případně v adjektivu „*Lippensis, Lyppensis*“. Otázkou zůstává, jaké bylo původní znění jména: lípa či lipá? Jméno stromu lípa (lat. *Tilia*) je čistě slovanské a nějaká památná lípa mohla být pravděpodobně při vzniku jména, ale A. Profous¹⁵⁾ uvádí, že adj. *lipý* (příp. *lipá, lipé*) není v češtině ani v ostatních slovanských jazycích doloženo, vyskytuje se pouze v místních jménech. Analogií k tomu je jméno Dubá odvozené rovněž od názvu stromu. V obou případech pak ještě existuje další varianta, doložená v Čechách v řadě případů: od apelativa dub odvozené *Dubí* a od apelativa lípa odvozené *Lipí*. Obě značí místo porostlé tímto druhem dřeviny. Zdá se tedy logické, že když lidé zapomněli původní motivaci pojmenování vsi (podle památné lípy), která zde byla již od poloviny 13. století, změnilo jméno podobu v „Lipá“, tj. ves, a jméno tam založeného hradu se přizpůsobilo rodem v hrad „Lipý“. Tento tvar je poměrně záhy doložen i v latinském textu: 1308 „*Henricus de Lippy*“ či 1309 „*Henricus de Lippi*“.¹⁶⁾

Jediným pramenem jména v českém jazyce z oné doby je Dalimilova kronika. Její autor zakončil své dílo ve 2. desetiletí 14. století, tedy v době, kdy Jindřich z Lipé ještě svůj majetek na severu Čech držel. Bohužel však Jindřicha nenazývá tak, jak je obvyklé dnes, má pro něj jméno Jindřich Lipský,¹⁷⁾ které nám nic neřekne o původním tvaru místního jména. Dnešní užívaný tvar Jindřich z Lipé je nepochybně projekcí jména rodu pánů z Lipé z pozdějších století do minulosti podobně, jako tomu bylo se jménem předka rodu Smila Světlíka,¹⁸⁾ který se tak v pramenech z doby jeho života (1188–1215) nikdy nenazývá. Až na konci 14. století a v první polovině 15. století se

¹³⁾ Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae (dále RBM) IV, ed. J. Emler, Praeae 1892, s. 172, č. 419.

¹⁴⁾ Možno uvést stovky dokladů jména z konfirmačních a erekčních knih pražského arcibiskupství, soudních akt pražské konsistoře a jiných pramenů.

¹⁵⁾ A. Profous, o. c. v pozn. 5, s. 619.

¹⁶⁾ RBM II, ed. J. Emler, Praeae 1882, s. 933, č. 2164 a s. 952, č. 2190.

¹⁷⁾ J. Daňhelka – K. Hádek – B. Havránek – N. Kvítková, Staročeská kronika tak řečeného Dalimila 2, Praha 1988, s. 458 (k roku 1304), 476 (k roku 1306) a další.

¹⁸⁾ J. Daňhelka – K. Hádek – B. Havránek – N. Kvítková, o. c. v pozn. 17, s. 263 (k letům 1193–1197).

objevuje v češtině i neutrum jako příslušné k apelativu město: 1395 „*Dán jest w Lipém*“¹⁹⁾ a 1434 a 1441 „*v Lipém*“.²⁰⁾

Vlivem osazení města lokátory a osadníky pravděpodobně z oblasti Žitavska²¹⁾ přizpůsobili noví měšťané jméno původní vesnice svému jazyku. Ve svém onomastickém pojednání usuzoval Oskar Mayer²²⁾ na postup změny od českého „Lipa“ přes nářeční německý tvar (Mundart) „Laepə“ k písemnému zachycení „Leipa“. V německy psaných pramenech je tvar Lei- namísto Li- zachycen poměrně brzy. V roce 1308 se Jindřich z Lipé nazývá „*Heinrich von der Leypen*“.²³⁾ Průběžně se pak, podobně jako v češtině, vyskytují různé německé transkripce jména: „*Leipa, Leypa, Leippa, Leyppa, Leipe, Leype, Leippe, Leipen, Leippen, Leippin, Leip, Leypp*“, ale i (podle způsobu čtení) „*Laippa*“.

Proč však není německá varianta místního jména prostým překladem českého jména? I když se obrátíme k analogiím, nelze na to dát jednoduchou odpověď. A. Profous ve svém díle²⁴⁾ uvádí celkem 13 jmen se základem Lípa nebo Lipá. Pět obcí jménem Lípa nebo Lipá (číslovaných od 1 do 5), pět obcí jménem Krásná Lípa (rovněž číslovaných), dále Českou Lípu, Starou Lípu a Vysokou Lípu. Z těchto 13 místních jmen u dvou (2. Lípa, 4. Lípa) není doložena německá varianta, zbývá tedy 11 jmen. Všech pět obcí jménem Krásná Lípa leží v pohraničí, první čtyři v Podkrušnohoří, poslední v Lužických horách. U všech bylo prvotní jméno německé Schönlinde nebo Schönlinde a všechny dostaly české překladové jméno až v 19. nebo 20. století. K nim můžeme ještě přiřadit Lípu č. 1, která se původně jmenovala také Schönlinde a Lípu č. 3, jejíž německé jméno bylo rovněž odvozeno od základu „linde“, v tomto případě Lindig. U Lípy č. 5 se německá varianta objevuje až v 18. století ve tvaru „Lippey“, později „Lipai“. Zbývají nám tři jména, jejichž německá varianta substantiva je „Leipa“: Česká Lípa, Stará Lípa a Vysoká Lípa. Poslední z těchto tří obcí měla od samého počátku až do 19. století pouze německé jméno Hohenleipa. Český úřední název Krásná Lípa se objevuje až v roce 1854.

¹⁹⁾ Státní oblastní archiv (dále SOA) Třeboň, fond Historica, listina č. 62.

²⁰⁾ J. Panáček, Regesta Lippensia addenda. Dodatky edice pramenů k dějinám České Lípy do roku 1437, Bezděz 20, 2011, s. 391, č. 347a; Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum II, ed. J. Emler, Praha 1872, s. 191.

²¹⁾ J. Panáček, o. c. v pozn. 1, s. 9.

²²⁾ O. Mayer, o. c. v pozn. 4, s. 225. Znak ə na konci nářečního tvaru označuje nepřízvučné e. Čtyřicet let před Mayerem vysvětloval A. Paudler ve své Německé knize z Čech (Ein deutsches Buch aus Böhmen I, Leipa 1894, s. 91) změnu jména „Lipa“ v „Leipa“ nahrazením hlásky î dvojháskou ei.

²³⁾ RBM II, ed. J. Emler, Pragae 1882, s. 945, č. 2173.

²⁴⁾ A. Profous, o. c. v pozn. 5, s. 616–620.

Zdá se tedy, že pouze u České Lípy a Staré Lípy, která je dnes její součástí, byly již od středověku používány obě varianty jména, česká a německá. A. Profous sice uvádí pro Starou Lípu německé jméno až na Müllerově mapě Čech v roce 1720 („*Alt Leipa*“), ale první doklad této varianty máme v nejstarší českolipské městské knize již po polovině 15. století: 1462 „*zur alden Leippenn*“.²⁵⁾ Na zmíněné Müllerově mapě je mezi Českou Lípou („*Böhmisch Leypa*“) a Starou Lípou („*Alt Leipa*“) zakreslena ještě další osada, zde jmenovaná jako „*An der wand*“. Jméno Anewand vykládá O. Mayer²⁶⁾ ze středohornoněmeckého výrazu „*anwant*“, který označoval hranice nebo hraniční pás. Tak tomu také bylo, neboť osada (či spíše pouze několik domů) Anewand tvořila hraniční území mezi Českou a Starou Lípou, s níž také později splynula. Ale původní jméno osady Anewand bylo také Vysoká Lípa (Hoheleipa)! Tvořila samostatnou obec a pod názvem „*Hohe Leippe*“ je pro ni dokonce dochována kniha kontraktů (Schöppenbuch), založená roku 1598.²⁷⁾

Další příklad rozdílného vývoje německé varianty místního jména odvozeného od názvu stromu nabízí dvojice měst Dubá a Český Dub. Ačkoliv Dubá (okr. Česká Lípa) nese ve svém městském znaku dubovou ratolest, byl německým ekvivalentem jména vždy tvar „*Dauba*“. Na rozdíl od ní Český Dub (okr. Liberec) s tímž stromem ve znaku měl německou variantu vždy překladovou – *Böhmisch Aicha*, původně pouze „*Eiche*“.

Změny jména v 16.–18. století

Základní jednoslovné pojmenování města ve všech třech jazycích, tak jak se vyvinulo v minulých staletích a jak jsme ho popsali v minulé kapitole, zůstalo v dalších obdobích zachováno. V latině se neměnilo vůbec, i když i do latiny pronikl německý tvar jména: 1433 „*civitas Leippa*“.²⁸⁾ V češtině lze z pramenů vysledovat posun od ženského rodu (Lípa, Lipá) přes neutrum (Lipé) až k mužskému rodu (Lipý), který v 16. století převládl, jak pro hrad (tehdy spíše již zámek), tak pro město. Poprvé je uvedeno jméno města jako masculinum v roce 1453, a to dokonce jako bohemikum v latinském textu: „*město Lippý*“ a o dva roky později latinsky „*castrum Lippy*“, ale ve stejném prameni „*civitas Lippa*“ a „*Stary Lipy*“ (tj. Stará Lípa),²⁹⁾ takže hrad se

²⁵⁾ Státní okresní archiv (dále SOKA) Česká Lípa, Archiv města (dále AM) Česká Lípa, inv. č. 41, fol. 3v.

²⁶⁾ O. Mayer, o. c. v pozn. 4, s. 17.

²⁷⁾ SOKA Česká Lípa, AM Česká Lípa, inv. č. 514, titulní strana. Na fol. 4r doložen druhý název pro osadu „*Anewandt bei der alten Leippen*“.

²⁸⁾ Codex diplomaticus Lusatiae superioris II/2, ed. R. Jecht, Görlitz 1900–1903, s. 499.

²⁹⁾ Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum II, ed. J. Emler, Praha 1872, s. 242; Národní archiv (dále NA) Praha, Desky dvorské království Českého XXIII, fol. 132v.

jménem v mužském rodě, město v ženském a ves Stará Lípa opět v mužském! Je zřejmé, že tvar jména nebyl ještě ustálen a měnil se podle osoby zapisovatele. Dále se masculina vyskytují například v roce 1469 v česky psaném dopisu Jindřicha Berky z Dubé „*miesto Lipy*“,³⁰⁾ v roce 1515 „*město Lippy*“,³¹⁾ roku 1518 na mapě Mikuláše Klaudyána „*Lippey*“³²⁾ a v kronice Václava Hájka z Libočan v roce 1543 jako „*miesto Lippay*“.³³⁾ V deskách zemských se jméno obvykle vyskytovalo v těchto tvarech: 1502 „*z Lippeho a na Lipem ... przy zamku Lipem*“, 1543 „*w Lippem*“, 1550 „*na Lippem*“, 1562 „*na Lippey*“.³⁴⁾ Urbář lipského a novozámeckého panství v roce 1579 uvádí „*puol zámku Lippeho ... tři čtvrti města Lippeho*“.³⁵⁾ V 17. století v českých pramenech jméno města rod střídalo: 1616 „*zámek Lippy ... čtvrt' města Lippeho*“, 1619 „*puol zámku Lyppeho ... tři čtvrtiny města Lyppeho*“, 1622 „*cztwrt miesta Lyppy ... zamek Lyppau* (4. p.)“ a 1654 „*Lyppa*“.³⁶⁾ V latinských textech záleželo na písáři, jaký tvar, zda český či německý, použije: 1627 „*Oppidum Leip*“, 1681 město „*Lippey (Lipa)*“ a zámek „*Lippey*“.³⁷⁾

Poprvé se jméno města s přívlastkem „Česká“ objevilo již v roce 1568 (tedy nikoliv až v roce 1720, jak uvádí A. Profous) na mapě Míšeňska a Lužice (s přesahem do Čech) matematika, geografa a astronoma, pozdějšího zhořeleckého purkmistra Bartolomea Sculteta pod názvem „*Bem. Leipe*“.³⁸⁾ Bylo to v době, kdy do Čech začalo právě ze Saska a Lužice pronikat učení Martina Luthera a do České Lípy povolala v roce 1566 luteránská vrchnost Zikmund Berka z Dubé prvního predikanta. Označení

³⁰⁾ Archiv Pražského hradu Praha, Archiv metropolitní kapituly, Acta sub Hilario decano et Hanušio de Kolovrat praeposito, sign. VI, 7, fol. 75.

³¹⁾ *Scriptores rerum Bohemicarum III*, ed. F. Palacký, Staří letopisové čeští od roku 1378 do 1527, čili pokračování v kronikách Přibíka Pulkavy a Beneše z Hořovic, z rukopisů starých vydané, Praha 1829, s. 385.

³²⁾ SOA Litoměřice, biskupská knihovna, bez sign.

³³⁾ V. Hájek z Libočan, *Kronyka czeská*, Praha 1819 (nový tisk), list CCCCLXVII.

³⁴⁾ NA Praha, Desky zemské větší království Českého (dále DZV) 45 G 9v, 5 B 20, 9 D 11, 14 F 8.

³⁵⁾ J. V. Šimák, *Registra panství lipského a novozámeckého z r. 1579*, Bezděz VIII, 1937, s. 10.

³⁶⁾ NA Praha, DZV 190 M 20; J. V. Šimák, o. c. v pozn. 35, s. 10; SOA Praha, Rodinný archiv Valdštejnů Mnichovo Hradiště, Sběrka listin Waldstein, inv. č. 2665–2712, sign. XIII–C, listina z 19. 12. 1622; NA Praha, Berní rula, Litoměřicko 16, s. 363.

³⁷⁾ SOA Litoměřice, fond Augustiniáni Česká Lípa, inv. č. 1, Zakládací listina Albrechta z Valdštejna pro klášter obutých augustiniánů v České Lípě; B. Balbin, *Liber III. Decadis I. Miscellaneorum Historicorum regni Bohemiae, Topographicus et Chorographicus*, Pragae 1681, s. 75.

³⁸⁾ Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden, Kartensammlung, sign. A19288.

města přívlastkem „Česká“ mohlo souviset s kontakty mezi luterány v severních Čechách a v Lužici. Sám humanisticky vzdělaný Scultetus byl jako většina zhořeleckých v té době také luterán a úzké kontakty mezi ctiteli nového učení na obou stranách Lužických hor jsou známy.

Další příklady označení Lípy jako České v pramenech různé proveniencie následují od 16. století: 1597 „*der Stad Behmischen Leippe*“ a 1639 „*Böhmisch Leippa*“, ³⁹⁾ 1680 „*von bömischen leippa*“, ⁴⁰⁾ 1687 „*Bohemo-Lippa*“, ⁴¹⁾ a 1716 „*von Böhm. Leipa*“, ⁴²⁾ V té době již toto dvouslovné označení města pevně zakotvilo jak na mapách a plánech (1720 „*Böhmisch Leipa*“, ⁴³⁾ 1744 „*Bömissh Leipa*“, ⁴⁴⁾ 1780–1783 „*Bohmisch Lejpa*“, ⁴⁵⁾ tak i ve většině četných městských písemností oné doby včetně elaborátu josefského katastru pro město z roku 1787 ⁴⁶⁾ a v topografii J. Schallera z téhož roku: „*Böhmisch Leipa, cžeska Ljpa*“, ⁴⁷⁾

Snahy o úřední změnu jména v 19. století

Přesný výčet správných znění jména uvedl v novější topografii J. G. Sommer v roce 1833: „*Böhmisch=Leipa (gewöhnlich Leipa, ehemals auch Leipa, böhm. Česka Ljpa)*“, ⁴⁸⁾ Teprve v roce 1853 bylo rozhodnuto o úředním pojmenování míst v Českém

³⁹⁾ M. Popp, Monumentum Des Wolgeborenen Herrn Herrn Ihans Herrn von Wartenberg, Wittemberg 1597, titulní strana (dle A. W. Stellzig, Das Leichenbegängnis des Herrn Johann von Wartenberg und seines Sohnes Herrn Adam von Wartenberg, MNEC 6, 1883, s. 275); SOkA Česká Lípa, AM Česká Lípa, inv. č. 609, Kniha rychtářského práva Hrnčířské čtvrti 1639–1704, titulní strana.

⁴⁰⁾ SOA Litoměřice, Sběrka matrik, sign. L42/14, Matrika kostela sv. Barbory v Zahrádkách 1656–1682, fol. 89r.

⁴¹⁾ B. Balbin, Tabvlarium Bohemo-Genealogicvm ac editum Miscellaneorvm Decade II. Libro II., Pragae 1687 (nové vydání 1770), Tabvla genealogica II.

⁴²⁾ SOA Litoměřice, Sběrka matrik, sign. L42/15, Matrika kostela sv. Barbory v Zahrádkách 1683–1748, fol. 79v.

⁴³⁾ J. Ch. Müller, Mappa geographica regni Bohemiae in duodceim circulos divisae, Augsburg 1720.

⁴⁴⁾ Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv Wien, sign. Inland C IV, Plán České Lípy z roku 1744.

⁴⁵⁾ Tamtéž, sign. B IX a 92, Vojenská mapa Království českého (Kriegs-Karte des Königreiches Böhmen), sekce 28 (tzv. 1. vojenské mapování).

⁴⁶⁾ SOkA Česká Lípa, AM Česká Lípa, inv. č. 1009, fol. 1r.

⁴⁷⁾ J. Schaller, Topographie des Königreichs Böhmen V. Leutmeritzer Kreis, Prag 1787, s. 251.

⁴⁸⁾ J. G. Sommer, Das Königreich Böhmen; statistisch-topographisch dargestellt I. Leitmeritzer Kreis, Prag 1833, s. 320.

království, které bylo schváleno 5. března 1854: „*Lípa česká ... Leipa, Böhmisch*“.⁴⁹⁾

Již od roku 1848 v souvislosti se svoláním frankfurtského německého sněmu sílily mezi německým obyvatelstvem pohraničních území požadavky na rozdělení Čech na německou a českou část, které vyústily v pokus o ustavení provincie Deutschböhmen koncem roku 1918. V České Lípě byly nacionální požadavky navíc podporovány tehdejším vůdcem prosazování německví v Čechách JUDr. Franzem Schmeykalem, který byl českolipským rodákem a poslancem za Českou Lípu. Jedním z požadavků Němců bylo také odstranění náznaků všeho českého v názvu města. Bylo by možno snést desítky příkladů tohoto snažení, ale pro ilustraci nejlépe poslouží změny názvu českolipského tisku, který začal vycházet od roku 1850. Do počátku 60. let se název listu měnil pouze z „*Böhmisch-Leipaer Anzeigblatt*“ na „*Böhmisch-Leipaer Wochenblatt*“ v roce 1851 a „*Böhmisch-Leipaer Anzeiger*“ v roce 1863. Ale roku 1869 to byl již pouze „*Leipaer politisches Wochenblatt*“,⁵⁰⁾ od roku 1875 „*Leipaer Zeitung*“ (od roku 1882 v tiráži místo *Böhmisch-Leipa* pouze *Leipa*). V roce 1885 se název změnil na „*Leipaer deutsche Zeitung*“ a konečně v roce 1888 na „*Deutsche Leipaer Zeitung*“.⁵¹⁾ Tento název listu zůstal zachován až do roku 1945. Když toho Němci nemohli dosáhnout v úředním pojmenování města, alespoň v pojmenování místního tisku se jim to podařilo: namísto *Böhmisch* se v názvu objevilo *Deutsche*!

A ne, že by představitelé města nepodnikli pokusy jméno města úředně změnit. Už 13. dubna 1883 žádal městský úřad o povolení změny názvu města na „*Leipa*“ bez adjektiva „*Böhmisch*“. Nadřízené orgány okresu se s požadavkem obrátily na státní zastupitelství. To si vyžádalo 29. dubna téhož roku předložení protokolu zasedání městského zastupitelstva a podalo dobrozdání zemskému výboru. Dne 14. září 1884 zaslalo okresní hejtmanství městskému úřadu výnos, v němž se oznamuje nepovolení změny jména města podle rozhodnutí ministerstva vnitra z 23. června 1884, které nenalezlo důvod ke změně.⁵²⁾ Celý případ měl za následek demisi starosty, který změnu vášnivě podporoval, a došlo k hlubokému rozkolu v městské radě.

Do nacionalisticky vyhocených nálad se nechal vtáhnout i jindy celkem umírněný historik Amand Paudler. V roce 1890 ve svém článku o místních jménech⁵³⁾ pojednal i

⁴⁹⁾ Zevrubný popis rozdělení země království Českého (něm. Ausführliche Darstellung der Landeseintheilung des Königreiches Böhmen), Praha 1855, s. 267. Nepřesně cituje A. Profous, o. c. v pozn. 5, s. 618.

⁵⁰⁾ R. Krejcar, Počátky periodického tisku v České Lípě, *Bezděz* 17, 2008, s. 41–64.

⁵¹⁾ R. Krejcar, Zmatená doba před příchodem Bergmanna (Od *Leipaer Zeitung* přes *Leipaer deutsche Zeitung* k *Deutsche Leipaer Zeitung* 1882–1892), *Bezděz* 18, 2009, s. 79–105.

⁵²⁾ *Leipaer Zeitung* roč. 34, č. 76 z 21. září 1884, s. 4: Die Namensänderung der Stadt „*Böhmisch-Leipa*“ – nicht bewilligt.

⁵³⁾ A. Paudler, o. c. v pozn. 3.

o jménu města. Zmínil, že v jeho mládí se nikdy neříkalo Böhmisch Leipa, ale vždy pouze Leipa. To by bylo ještě pochopitelné: i dnes lidé mezi sousedy z města i okolí neříkají „přijel jsem do České Lípy“, ale obvykle pouze „do Lípy“, stejně jako užívají zkrácené „Ústí“ místo „Ústí nad Labem“ nebo „Šenov“ místo „Kamenický Šenov“. Dále již v textu požadoval, aby městské zastupitelstvo nárokovalo změnu jména města na „Leipa a/Polzen“ (tedy Lípa nad Ploučnicí), když jiná varianta „Leipa in Böhmen“ byla zamítnuta. V závěru článku vyzval své německé spoluobčany, aby německým pravopisem „krok za krokem odráželi nepřítele“ a čelili pozvolna se rozmáhajícímu odněmčení. Jako příklad uváděl postupnou změnu jména Lovosice: od původního (!) Lobositz přes Lowositz – Lowosiz – Lovosiz – Lovosic – Lovosice!

Pokusy o uzákonění německého jména města v 1. polovině 20. století

Přes mírný nárůst počtu českých obyvatel města (ze 3 % v roce 1890 na 4,7 % v roce 1910) byla převaha německého obyvatelstva ve městě drtivá a nacionalistické nálady se neustále projevovaly. Úředně schválený název nezabránil samozřejmě tomu, aby bylo jméno města používáno v různých podobách: „*Böhm.-Leipa, Leipa, B.-Leipa, Böhm. Leipa*“.⁵⁴⁾ Dne 11. února 1910 podala městská rada další ještě radikálnější návrh na změnu jména na „Deutsch Leipa“ nebo aspoň „Leipa in Böhmen“. Ani tento návrh však neprošel a byl zamítnut.⁵⁵⁾

Snahy o dokázání primární germánské minulosti Sudet se samozřejmě projevily i v toponomastice. Přestože profesor pražské německé univerzity a onomastik dr. Ernst Schwarz (mimochodem rodák z blízkého Nového Boru) užíval toponymie jako historického pramene a v tomto duchu etymologicky vyvozoval nářeční tvar „Laipə“ z českého „lípa“ (tj. „Linde“),⁵⁶⁾ našli se „ryze němečtí“ odborníci, kteří se ve všech místních jménech pokoušeli hledat staroněmecké jmenné základy. Podle těchto teorií „Duba und Lippa nicht von *dub* und *lípa* stammen, sondern die deutsche Bedeutung von „Schlag“ und „Schonung“ besitzen. Die Namen der beiden Orte ... nicht nur nicht aus dem Slawischen stammen, sondern vielmehr so uralte deutsch sind, daß man annehmen muß, daß ihr Ursprung weit zurückreicht“ (Duba a Lippa nepocházejí od *dub* a *lípa*, nýbrž mají německý význam „paseka“ a „hájemství“). Jména obou míst ...

⁵⁴⁾ Viz např. městské adresáře z let 1880, 1899, 1907, 1913, 1924 a 1935.

⁵⁵⁾ M. Vojtíšková – J. Panáček st., o. c. v pozn. 6, s. 203.

⁵⁶⁾ E. Schwarz, Zur Namenforschung und Siedlungsgeschichte in den Sudetenländern. Prager Deutsche Studien 30, Reichenberg i. B. 1923, s. 60; týž, Die Ortsnamen der Sudetenländer als Geschichtsquelle. Forschungen zum Deutschtum der Ostmarken, 2. Folge, 2. Band, München und Berlin 1931, s. 191. Přes zdánlivou objektivitu však sloužily tyto zdánlivě apolitické spisy profesora pražské německé univerzity Ernsta Schwarze (1895–1983) legitimizaci sude-toněmeckých politických nároků v českých zemích – viz např. E. Hahnová – H. H. Hahn, o. c. v pozn. 4, s. 23–24, 115.

nejen, že nepocházejí ze slovanštiny, nýbrž naopak jsou tak prastará německá, že je nutno připustit, že jejich počátek sahá daleko do minulosti).⁵⁷⁾

Změny v postavení Němců nastaly se vznikem Československé republiky. Němci se dostali z postavení vládnoucího národa do pozice národnostní menšiny. Proto se pokusili sudetští Němci po 28. říjnu zabránit založení tohoto státu vytvořením tzv. provincie Deutschböhmen (Německé Čechy). Nasazením armády v pohraničních oblastech v posledních měsících roku 1918 se tomuto pokusu podařilo zabránit. Významnou roli v tom hrál náhradní prapor 18. pěšího pluku z Hradce Králové, dislokovaný od roku 1915 v České Lípě, kterému se protičeské nálady ve městě podařilo uklidnit.⁵⁸⁾

Během období první republiky se česká menšina ve městě rozrostla, a to hlavně příchodem státních zaměstnanců. V roce 1930 činil podíl českého obyvatelstva 23 %. Česká Lípa byla od založení henleinovské strany, podpořené její manifestací v České Lípě v roce 1934 za účasti 24 000 soukmenovců, považována za baštu SdP. To se radikálně projevilo v chování Němců k Čechům a v pokračujících snahách o změnu názvu města. Městská rada na svém slavnostním zasedání 21. října 1938 jednomyslně přijala návrh na změnu jména města na „Leipa an der Polzen“ a 23. října požádala nadřízené orgány o jeho schválení. Ani tentokrát nebyl návrh schválen a úředním sdělením 23. ledna 1939 z Ústí nad Labem bylo doporučeno používání jména Leipa. V odůvodnění rozhodnutí se uvádělo, že navržený název „není pěkný a rovněž není ve shodě s § 10 DGO.“ Poté 24. února sdělil městské radě lipský landrat, že 20. února potvrdil své definitivní rozhodnutí říšský komisař v Liberci. V úvodu vytkl městské radě nesprávnost její žádosti s podotknutím, že „pozoruje pokusy odstraňovat slova Böhmisch a Mährisch z názvů míst“ a upozornil důtklivě na toto chybné počínání. Jak uvedl, nesmí se zapomínat, že tato slova mají výborný zvuk po celém Německu, ba i po celém světě. Nařídil tak zůstat u historického jména.⁵⁹⁾ Poté padl ještě návrh na pojmenování „Leipa (Sudetenland)“, ale ani ten nebyl schválen.

Přesto byl prý podniknut ještě jeden pokus. Dne 15. března 1939 se mohli němečtí obyvatelé města setkat se svým vůdcem Adolfem Hitlerem. Přijel od Rumburka se svou suitou na hlavní nádraží speciálním vlakem, který byl pak přesunut na městské

⁵⁷⁾ A. Schreiber, Beiträge zur Ortsnamenkunde Böhmens, hauptsächlich der Bezirkshauptmannschaften Leipa und Dauba II, MNEC 38, 1915, s. 194–195.

⁵⁸⁾ M. Vojtíšková, Českolipsko na podzim 1918. In: J. Bouček (ed.), Vznik samostatného Československa a severní Čechy. Historický sborník Ústecka 1968, Ústí nad Labem 1968, s. 163–182.

⁵⁹⁾ SOKA Česká Lípa, AM Česká Lípa, inv. č. 3013, Snahy o přejmenování České Lípy 1938–1940. M. Vojtíšková – J. Panáček st., o. c. v pozn. 6, s. 204, chybně citují §10 DGO (Deutsche Gemeindeordnung) jako D.G.O.A.

nádraží a po jedné hodině vůdce pokračoval autem v cestě do Prahy. Při návratu z Prahy následujícího dne stejným způsobem měl údajně na žádost městské rady přejmenovat město na „Leipa an der Polzen“. Nicméně ani tentokrát nakonec říšské orgány tento název neuznaly.⁶⁰⁾ Tak se „*Böhmisch Leipa*“ až teprve s koncem 2. světové války stala Českou Lípou a toto jméno jí zůstalo až do našich dnů.

Jižní 1842

470 01 Česká Lípa

japan48@seznam.cz

⁶⁰⁾ M. Vojtíšková – J. Panáček st., o. c. v pozn. 6, s. 118. O obou Hitlerových návštěvách informuje městský list *Deutsche Leipaer Zeitung*, roč. 90, č. 64 ze 17. března 1939, s. 2 a č. 65 z 18. března 1939, s. 5. Avšak ani v novinách, ani v archivních pramenech nebyla nalezena žádná zmínka o přejmenování města.